

Γιάννης Ρέντζος¹

«ΠΡΟΣΕΧΩΣ Ο ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ» – ΚΙΝΗΣΕΙΣ, ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

[Κείμενο ομιλίας με αφορμή την προβολή της ταινίας «Αγέλαστος πέτρα» του Φίλιππου Κουτσαφτή στις 5 Ιουνίου 2010, Ημέρα του Περιβάλλοντος, στη Θεοφάνειο Αίθουσα Τέχνης της Πρέβεζας]

*Κάτι συμβαίνει σε κάποια γειτονιά
Κάτι μυρίζει καλά
Υπάρχει κάτι στον αέρα απόψε
Που μας δίνει φτερά*

*Βγαίνω στο δρόμο, βγαίνεις κι εσύ
Όχι δεν είμαστε χαζοί και το ξέρεις
Κάτι στα βάθη της πόλης αυτής
Έχει ξυπνήσει και καλεί και φωνάζει*

*Ενώστε τις δυνάμεις του καλού ...
[Από το τραγούδι «Δυνάμεις του καλού» των
Locomondo]*

Είναι χρόνια τώρα που σε φίλους και γνωρίμους που δεν έτυχε να επισκεφθούν την πόλη μας την περιγράφω λέγοντας πως «είναι το μικρότερο νησί της Ελλάδας». Στην εύλογη απορία τους πως δεν είχαν μια τέτοια αντίληψη για το σημείο αυτό της χώρας μας, ή, οπωσδήποτε, για να μην τους αφήσω με μια ηθελημένα εσφαλμένη γεωγραφική εικόνα για την πόλη μας τους δίνω διάφορα στοιχεία από τη ζωή της πόλης σε σχέση με το υγρό στοιχείο, το μέγεθός της, τις ακτές της, την προσιτότητά τους και μετά τους ερωτώ αν είναι ή δεν είναι έτσι. Και συμφωνούν: «η Πρέβεζα είναι νησί». Ήταν. Κρύβω στις αφηγήσεις μου και στις πληροφορίες μου τις παρεμβάσεις που επί πολλά χρόνια ιδιωτικοποιούν ακτές, μπαζώνουν τάφρους, συντρίβουν μνημεία και αλλάζουν ιστορικά όρια. Θάβουν και μνήμες βέβαια.

Τότε η Ελευσίνα. Προσεχώς ο Παντοκράτορας; Σκηνή από την ταινία «Αγέλαστος πέτρα».

¹ Ο Γιάννης Ρέντζος διδάσκει γεωγραφία στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Και γεννούν πικρία. Η αλαζονεία αυτών που εκπροσωπούν το κράτος στην πόλη μας ξεπερνά κάθε όριο περιφρόνησης της τοπικής ιστορίας, αλλοίωσης των αναμνήσεων των ζώντων, ακόμα και προσβολής της μνήμης των νεκρών. Επιτρέψτε μου να αναφερθώ σε κάτι που είναι μεν οικογενειακό και προσωπικό αλλά και απολύτως «εντός θέματος» αφού έγινε σε δημόσιο ακταίο χώρο. Στη Βρυσούλα, που έχασε πια το υλικό μνημειακό στήριγμα της ονομασίας της, υπήρχε μέχρι πριν λίγα χρόνια, το παλαιότερο, εκτιμώ, μνημείο νεότερης πρεβεζάνικης αρχαιολογίας, η μικρή δημόσια κρήνη, η Βρυσούλα. Στο κυρίως σώμα της κατασκευής υπήρχε εντειχισμένη πλάκα με τα στοιχεία της κατασκευής και το όνομα του τότε δημάρχου, που όπως μου θυμίζει ο εκλεκτός μας ιστορικός Γιώργος Μουστάκης, το ζήτημα της ύδρευσης ήταν που τον ανέδειξε στη θέση του δημάρχου. Αυτό το μνημείο κατεδαφίστηκε τα τελευταία χρόνια. Τίποτα δεν το αντικατέστησε. Ούτε και το κεντρικό μνημειακό υλικό (η πλάκα) φυλάχτηκε σε κάποιο μουσείο. Να πω, –ματαιόδοξα;– πως είχε χαραγμένο το όνομα του παππού μου, ίδιο με το δικό μου.

Σκηνή από την ταινία «Καλοκαιρινά παιχνίδια» του Ίγκμαρ Μπέργκιαν (1951)

- Το ιδεώδες της ανάπτυξης που μπορεί να προσφερθεί από κάμποσο μπετόν ακόμα στην πόλη μας και τη χώρα μας,
 - πολλές εκκρεμότητες αποκατάστασης της εύρυθμης λειτουργίας της Πρέβεζας όπως και πολλών άλλων ελληνικών πόλεων,
 - η λειτουργία των θεσμών της Αυτοδιοίκησης, της Δικαιοσύνης και της Αστυνομίας που συχνά παραβλέπουν, ειρωνεύονται, περιφρονούν τα ιδεώδη του δημόσιου χώρου στην πόλη και του σεβασμού στο περιβάλλον αναδύονται απόψε μπροστά μας, με την ευκαιρία της κινηματογραφικής προβολής της ταινίας «Αγέλαστος πέτρα», του Φίλιππου Κουτσαυτή, που είναι αφιερωμένη στην Ελευσίνα και τις καταστροφές της.
- Ειδικότερα
- ο χώρος και η κοινωνική αδικία που απορρέει από την έλλειψη σεβασμού απέναντί του,
 - η ασυλλόγιστη επιβάρυνση του περιβάλλοντος και η προσβολή των λειτουργιών και των μορφών της φύσης,

• η καταστροφή των στοιχείων ιστορικής κληρονομιάς ή συλλογικής και ατομικής μνήμης,
όλα αυτά τα ζητήματα μπαίνουν στην αποψινή ημερήσια διάταξη με την πεποίθηση πως

- η καλλιτεχνική αναπαράσταση εκ μέρους του Φίλιππου Κουτσαφτή,
- η τεκμηριωμένη καταγγελία του φακού και του σελιλόιντ,
- η ίδια η «έλευση» που προϋποθέτει η αποψινή δράση

θα επιτρέψουν ένα ακόμα βήμα στην κίνηση για αποτροπή της μελλούμενης παρέμβασης ή επανασχεδιασμό της: **ΝΑ ΜΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΕΨΟΥΜΕ ΤΟΝ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΑ**, όπως τιτλοφόρησε το περυσινό άρθρο του ο Μιχάλης Λουκάς (9 Σεπτεμβρίου 2009).

Πολύ συχνά ο κινηματογράφος κάνει επισημάνσεις για το καλό και το κακό στην πόλη ως υλική κατασκευή και φυσικά για την κοινωνία της ως σχέσεις ανθρώπων. Όλες οι μορφές της τέχνης έχουν μια παρόμοια αποστολή αλλά με τον κινηματογράφο έχουμε με το μέρος μας –δημιουργοί και θεατές– και την εκλαϊκευτική δύναμη της εικόνας. Αρκεί να την προσέχουμε. Ο συγγραφέας Η. Χ. Παπαδημητρακόπουλος, που απαθανάτισε με τα διηγήματά του τον Πύργο, τη μικρή, σαν την Πρέβεζα, πόλη που είναι η πατρίδα του,

«νοσταλγεί με πάθος τις πολιτείες που βλέπει στον κινηματογράφο, με τα φαρδιά πεζοδρόμια, τα πλατιά ποτάμια και τα όμορφα πανύψηλα δέντρα, τα τεράστια πάρκα με την πυκνή βλάστηση, όλα τέλος πάντων εκείνα, όσα χαρίζουν στους διαβάτες κάποια ηρεμία και ανακούφιση (στα *Θερμά θαλάσσια λουτρά*, Εκδ. Νεφέλη, 1995).

Μολονότι

- κρυμμένες κάτω από τους τίτλους των κινηματογραφικών ταινιών,
- κυριολεκτικά, στημένες σε δεύτερο επίπεδο ή ως μπαγκκράουντ,
- πίσω από σοβαρούς διαλόγους που αναγκαστικά «προβάλλουν» τους υπότιτλους,
- συχνά δυσδιάκριτες στην ομίχλη ενός συναρπαστικού σεναρίου,

οι πόλεις του κινηματογράφου μας λένε πολλά.

Τολμούμε να πούμε πως το «Θωρηκτό Ποτέμκιν» του μεγάλου Αϊζενστάιν θα μπορούσε να έχει για τίτλο «Η πόλη της Οδησσού», αφού στην πόλη αυτή, στους δρόμους και στα γεφύρια της, και μάλιστα στις σκάλες και τα σκαλοπάτια της, εκεί πιο εντυπωσιακά, χάρη στην κίνηση του πλήθους και τη δύναμη του μοντάζ αναδεικνύονται τα όσα συγκλονιστικά πράγματα διαδραματίζονται στην ταινία. Κίνηση, κίνημα και κινηματογραφία σχεδόν ταυτίζονται

Με πολύ διαφορετικό ύφος, στο άλλο άκρο του σχεδίου αναπαράστασης της πόλης, οι ταινίες του Τομ Τίκβερ «Τρέξε Λόλα, τρέξε» και, πιο γνωστή, «Το Άρωμα: Η Ιστορία ενός Δολοφόνου» ξετυλίζουν προσωπικές *γραμμικότητες* στο χώρο που θυμίζουν και εκείνη την τραγική πορεία στη «Γυάλινη πόλη», μυθιστόρημα του Πολ Ώστερ. Εκεί το αδύναμο σώμα και το αβέβαιο περπάτημα του ήρωα διαγράφουν ατελείς σιλουέτες γραμμάτων αφήνοντας ένα μήνυμα στο απέραντο έδαφος της Νέας Υόρκης, κάτω από τα πανύψηλα κτήριά της. Ποιος μπορεί να το αποκρυπτογραφήσει;

Τα πράγματα είναι πιο καθαρά στις ταινίες τεκμηρίωσης όπως η αποψινή «Αγέλαστος πέτρα». Δεν χρειάζονται αποκρυπτογραφήσεις. Στην ταινία του Κουτσαφτή, γράφει ο κύριος σκηνοθέτης Βάσος Φτωχόπουλος,

«ο εμφύλιος πόλεμος συνεχίζεται με άλλα μέσα. Η Ελλάδα της καταστροφής, της ισοπέδωσης, του εκμαυλισμού και των νέων καιρών και ηθών φαίνεται ότι έχει επικρατήσει. Το λιτό τραπέζι της κυρίας Κούλας έχει αντικατασταθεί με τα Goody's. Η κυρία Δώρα, η όμορφη Σμυρνιά, έχει κατατροπωθεί από τις [κυρίες] των διαφημίσεων. Η Ιερά Οδός έχει ασφαλτωθεί, ο Αισχύλος κάπου κρύβεται, η επέκταση της Πετρόλα έχει γίνει και ας ψήφισε το 97% εναντίον» (<http://www.ardn.gr/node/1117> - περιοδικό *Άρδην*, τ. 29, 2000).

Θυμάμαι, πριν πολλά χρόνια, μου είχε δοθεί η ευκαιρία να βρεθώ κοντά στην προβληματική της παρέμβασης με στόχο μικρό λιμενικό έργο, όταν ο κερκυραίος πολιτικός μηχανικός Γρηγόρης Βαγιονίτης, μετέπειτα γενικός διευθυντής του Οργανισμού Λιμένα Πειραιά, είχε αναλάβει την κατασκευή του μικρού λιμανιού του Σκορπιού, της ιδιωτικής νησίδας του Αριστοτέλη Ωνάση. Σε μεταγενέστερες συζητήσεις μας, το θέμα δεν ήταν βέβαια τότε το ιδεώδες της ήπιας παρέμβασης ή της μη παρέμβασης αλλά η ιδιαιτερότητα της Πρέβεζας, που φαινόταν, τότε τουλάχιστον, να έχει γυρίσει την πλάτη στις δυτικές ακτές της. Έτσι κι αλλιώς, η γενιά μας είχε μεγαλώσει με το ενδεχόμενο της μετατροπής της πόλης σε «πύλη προς τη Δύση», οπότε οποιαδήποτε καταστροφή που θα προέκυπτε από μια παρέμβαση στον Παντοκράτορα ή το Μονολίθι θα μας φαινόταν ευεργετική. Τώρα όμως τι θα σήμαινε το ξήλωμα του Παντοκράτορα; Αξίζει μια καταστροφή; Ή μήπως επακολοθηθεί κάποια κατάσταση του τύπου «Πετρόλα παρ' τα όλα»;

Στα νησιά μας, οι «σκάλες», μικρά λιμάνια οικισμών που είναι ανεπτυγμένοι είτε στην ακτή είτε σε εσωτερικά σημεία στη νησιωτική μάζα, είναι αρκετά συνηθισμένες. Χρησιμεύουν ως θαλασσινές διέξοδοι ακόμα και για μεταφορές στο ίδιο το νησί, δια θαλάσσης, που αλλιώς θα γίνονταν δια ξηράς. Η Λέσβος, μεγάλο νησί μας και νησιωτικός νομός, μαζί με τη Λήμνο και τον Αϊ-Στράτη, που μερικοί συμπατριώτες μας τον γνώρισαν στα πέτρινα χρόνια, είναι ένα τέτοιο παράδειγμα. Και μάλιστα η παρουσία του πρεβεζάνου μηχανικού Παναγιώτη Ντούσια, ως προϊσταμένου της Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών, τα χρόνια που δίδασκα και εγώ στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου στη Μυτιλήνη, μέχρι το 2006, με έφερε σε κάποια επαφή με τα έργα αυτά και τη συντήρησή τους στη Συκαμνιά, την Πέτρα, την Καλλονή.

Όλα τα κρηπιδώματα των μικρών λιμανιών για τα οποία μιλάμε εδώ έχουν γίνει με μπετόν. Γνωρίζουμε πόσο πολύτιμες είναι οι ιδιότητες αυτού του υλικού που με τη χρήση του μπορεί να στηθούν φαραωνικές κατασκευές. Άλλωστε από την αρχαία εποχή, τα λιμάνια, καμωμένα με ποικίλα θαυμαστά υλικά και με πολύ ανθρώπινο μόχθο, «...στη Μεσόγειο, στην Ερυθρά Θάλασσα και στον Περσικό Κόλπο, ήταν στερεά και μεγαλειώδη ...». Έτσι αρχίζει το βιβλίο του για τα λιμενικά έργα ένας γνωστός συγγραφέας του κλάδου, ο Alonzo Quinn. Όμως ο Ίγκμαρ Μπέργκμαν στις ταινίες του δεν ενδιαφέρεται να αναπαραστήσει με τη δύναμη της τέχνης του τέτοιες δυνατές κατασκευές. Προτιμά μικρές ξύλινες αποβάθρες στη κλίμακα του ανθρώπου. Η ταινία «Τα καλοκαιρινά παιγνίδια» (1951) μοιάζει σαν να έχει γυριστεί στον Παντοκράτορα...

Ξύλινες αποβάθρες ως εναλλακτική λύση ήπιας παρέμβασης

Ένα πλήθος από τοπωνύμια σε όλη την Ευρώπη και την Ελλάδα, με κοινό χαρακτηριστικό τα σύμφωνα **λ** και **σ** (ή, χάριν ευφωνίας, **ζ**) οδήγησαν το γάλλο ιστορικό Xavier Guichard (Ξαβιέ Γκισάρ) στην ιδέα πως μια μαγική σχέση ένωνε τους τόπους αυτούς που είχαν παρόμοια ονόματα. Το βιβλίο του είχε τον τίτλο «Alesia Eleusis» (1936). Θα έλεγα πως οι συγκεκριμένοι τόποι, οι «αλέζιες», «ελευσίνες» και άλλες παρόμοιες, είναι από μόνες τους μαγικοί τόποι αφού αποτελούν, με το νερό και τη βλάστησή τους, όπως η ξηλωμένη Βρυσούλα μας, ευκαιρία έλευσης και συνάντησης ανθρώπων ή καλλιέργειας σχέσεων και κοινής εμπειρίας. Η Ελευσίνα, ως τόπος ιερής συνέλευσης είναι η πιο θαυμαστή περίπτωση. Ποιος δεν έχει ακούσει τα «ελευσίνα μυστήρια»; Μια άλλη Ελευσίνα είναι θαμμένη στη Σαντορίνη (Νήσος Θήρα). Στη γαλλική Αλέζια/Αλεσία ηττήθηκαν το 52 π.Χ. οι Γαλάτες από τον Καίσαρα. Κοντά στα Καλάβρυτα τοποθετείται η Άλυσος πηγή και στην κεντρική Ηλεία το Αλείσιο/Αλήσιο στον καποδιστριακό Δήμο Ωλένης. Στα μέρη μας η Αλυζία της Αιτωλοακαρνανίας, όπου και ο Αστακός, εντάσσεται σ' αυτή τη μαγική κοινοπολιτεία. Επιτυχώς ονομάστηκε έτσι ο καποδιστριακός δήμος. Η πραγματική Αλυζία τοποθετείται λίγο πιο μακριά από την ακτή, στα Βόρεια του Αστακού.

Είναι πιθανό πως οι υλικές-περιβαλλοντικές προϋποθέσεις συνέβαλαν για να αναχθεί η Ελευσίνα σε ιερό τόπο. Όμως όχι μόνο αυτές. Πάνω απ' όλα υπάρχουν οι σχέσεις των ανθρώπων. Στις πυκνοκατοικημένες σύγχρονες πόλεις μας το περιβάλλον είναι σχέσεις ανθρώπων. Σέβομαι το περιβάλλον γιατί αγαπώ τον άλλον. Ένας Πρεβεζάνος μας έλεγε:

